

PRAWA OFIAR

w kontekście zapobiegania zjawisku wtórnej wiktylizacji

asp. szt. Marek Maliszewski

Zakład Służby Kryminalnej CSP

sierż. szt. Piotr Lewandowski

Zakład Służby Kryminalnej CSP

Formy i metodyka pracy z ofiarami przestępstw wymagają stałego rozwoju. Ofiary przestępstw powinny być traktowane priorytetowo w każdym systemie prawnym. Rozwijanie i udoskonalanie metod postępowania z tymi osobami pozwoli na ograniczenie powstawania zjawiska wiktylizacji wtórnej. Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie najważniejszych działań na rzecz poprawy sytuacji ofiar przestępstw, w tym podjętych na forum międzynarodowym i krajowym, jak również aktów prawnych wyznaczających procedury postępowania instytucji państwowych wobec pokrzywdzonych przestępstwem.

WIKTYMOLOGIA – RYS HISTORYCZNY

Rozważając tematykę związaną z problematyką ofiar przestępstw i zjawiskiem wiktylizacji wtórnej, należy przypomnieć genezę tego zjawiska, a także pojęcie wiktyologii. Początek XX w. był okresem, kiedy osoby prowadzące badania naukowe zdały sobie sprawę z istoty i konieczności uwzględniania w badaniach potrzeb ofiar przestępstw. Z biegiem czasu nastąpił rozkwit badań nad tą problematyką wśród naukowców zajmujących się tematyką przestępczości i przestępstwa. Wtedy też wykreowane zostało pojęcie wiktyologii, co w tłumaczeniu dosłownym oznacza „naukę o ofierze”¹. Za twórcę tego pojęcia uznawany jest B. Mendelsohn, który wiktyologię postrzegał ogólnie jako zagadnienie obejmujące swoim zasięgiem ofiary różnego rodzaju pokrzywdzeń (wiktylogia ogólna). W latach osiemdziesiątych XX w. Z. Separović ukazywał wiktyologię jako naukę o cierpiącym człowieku. Kolejną koncepcję postrzegania wiktyologii opracował R. Elias, który traktował ją jako dyscyplinę dotyczącą pogwałcen praw człowieka, w tym także naukę o osobach będących ofiarami przestępstw².

Idea wiktyologii powstała z rozważań dotyczących zjawiska przestępczości, skupiając się na nauce o osobie, która ucierpiała w wyniku przestępstwa – wiktylogia penalna lub wiktylogia karna. E.A. Fattah określił wiktyologię jako jedną z dziedzin kryminologii, zajmującą się ofiarami przestępstw, wskazując m.in. na ich: osobowościowość,

cechy biologiczne, moralne i psychiczne, charakterystykę socjokulturową, powiązanie ze sprawcą, jak i na rolę w powstaniu przestępstwa. S. Schafer natomiast definiuje wiktyologię jako badanie związku pomiędzy sprawcą a ofiarą³.

WIKTYMOLOGIA A WIKTYMIZACJA

Od początku pojawienia się wzmianek dotyczących wiktyologii powstało wiele koncepcji i podziałów dotyczących definicji i charakterystyki tej dziedziny nauki. Wyżej wymienione definicje są jednymi z wielu powstałych w obszarze omawianego zagadnienia. Dokumenty międzynarodowe odnoszące się do pojęcia ofiary obejmują jedynie osoby fizyczne. Jednym z najistotniejszych dokumentów międzynarodowych skupiających się na prawach ofiar jest Deklaracja o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy, przyjęta w dniu 29 listopada 1985 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych⁴. Opisując zjawisko wiktyologii, niewątpliwie należy od niego odróżnić wiktylizację. Wiktylizacja określana jest jako „doznanie krzywd i szkód w wyniku jakiegoś zdarzenia o charakterze krzywdzącym”⁵. Słownik języka polskiego PWN wiktylizację definiuje jako „działanie wyrządzające komuś krzywdę, sprawiające, że dana osoba staje się jego ofiarą”⁶. Termin wiktylizacja z dopełnieniem słowa kryminalna oznacza pokrzywdzenie w wyniku przestępstwa. Doznanie przestępstwa powoduje skutki dla ofiary

i dla jej bliskiego otoczenia. Są one odmienne i pochodzą z dwóch odrębnych źródeł. Biorąc pod uwagę powyższe, wiktyimizację należy podzielić na pierwotną i wtórną⁷.

WIKTYMIZACJA PIERWOTNA I WIKTYMIZACJA WTÓRNA

Wiktyimizacją pierwotną określane są bezpośrednio negatywne następstwa materialne i psychofizyczne dla ofiary. Są to różnego rodzaju poniesione straty materialne, uszkodzenia, urazy, okaleczenia ciała, wraz z poniesieniem śmierci, wszelkiego rodzaju problemy psychiczne skutkujące depresją lub próbami samobójczymi⁸. Opiswane skutki wiktyimizacji pierwotnej mogą być krótkoterminowe i szybko zaniknąć, jednakże mogą również przybrać charakter długotrwały⁹. Pojawienie się wiktyimizacji pierwotnej może wywołać inne negatywne odczucia ofiary, niebędące już rezultatem samego przestępstwa. Przeżycia te mogą mieć swoje źródła m.in. w podejściu społeczeństwa, które będzie krytykowało ofiarę i zarzucało jej brak wymaganej ostrożności, złe przewidywanie czy też lekceważący stosunek. Może się to również odnosić do nieprawidłowej postawy wymiaru sprawiedliwości czy też organów ścigania¹⁰.

Przestępstwo pociąga za sobą skutki związane z wiktyimizacją pierwotną. Ponadto w przypadku zaistnienia przestępstwa mogą się również pojawić dodatkowe skutki np. w postaci wiktyimizacji wtórnej. Komitet Ministrów Rady Europy zdefiniował wiktyimizację wtórną jako wiktyimizację, która nie jest bezpośrednim efektem przestępczego czynu, ale taką, która „występuje z powodu reakcji instytucji lub indywidualnych osób w stosunku do ofiary”¹¹. Analizując tę definicję, łatwo zauważyć, że odnosi się ona do sytuacji, w której ofiara przestępstwa jest niewłaściwie traktowana i ponownie staje się ofiarą w wyniku reakcji społeczeństwa. Takie zachowanie może dotyczyć osób z bliskiego otoczenia (rodziny, przyjaciół, współpracowników, sąsiadów)¹².

W przypadku osób z najbliższego otoczenia ofiara oczekuje największego wsparcia i zrozumienia, co wiąże się z zaufaniem do tych osób. Często jednak, znajdując się w takiej sytuacji, spotyka się ona z podważaniem autentyczności jej opowieści, negowaniem złych intencji sprawcy czy wręcz pomniejszaniem dramatu przeżywanego przez ofiarę. Podejście takie pokazuje ofierze, że musi poradzić sobie z tym problemem sama albo musi poszukać pomocy gdzie indziej. Brak reakcji ze strony najbliższych może doprowadzić również do zaniechania poszukiwania pomocy¹³.

W sytuacji gdy ofiara nie uzyska odpowiedniego wsparcia od osób z najbliższego otoczenia, może podjąć próbę odnalezienia pomocy w instytucjach państwowych. W przypadku niewłaściwego kontaktu ofiar z organami wymiaru sprawiedliwości, jak i organami ścigania, przeżycia z tym związane są także zaliczane do wiktyimizacji wtórnej. Również osoby zatrudnione w instytucjach państwowych, z którymi ofiara ma często pierwszy kontakt po zaistnieniu przestępstwa (funkcjonariusze Policji, personel medyczny, pracownicy wymiaru sprawiedliwości, osoby zatrudnione w ośrodkach pomocy społecznej oraz w organizacjach wspierających ofiary przestępstw), mogą niewłaściwie potraktować ofiarę. Zdarza się, że ofiary przestępstw są kilkukrotnie przesłuchi-

wane, za każdym razem przez inne osoby. W trakcie takich czynności ofiara na nowo musi wracać do negatywnych wspomnień, co pogłębia jej zły stan emocjonalny. Ponadto często fakty oraz szczegóły z życia ofiar są interpretowane niekorzystnie, przez co naruszana jest ich godność, prywatność i poczucie intymności¹⁴. Negatywne odczucia ofiary kumulują się i wzmagają wiktyimizację pierwotną, doprowadzając finalnie do całkowitego braku zaufania do instytucji związanych z wymiarem sprawiedliwości, a co za tym idzie – do braku poczucia bezpieczeństwa.

Warto również wspomnieć o mediach i dziennikarzach, którzy działając w sposób dociekliwy, często uzyskują szczegółowe informacje na temat zdarzenia, po czym je publikują, chcąc zyskać jak największą popularność oraz wzbudzić sensację wśród swoich odbiorców. W swoim postępowaniu nie biorą pod uwagę dramatu i odczuć ofiar, co finalnie może doprowadzić do pogorszenia się sytuacji takich osób i ponownego przeżywania negatywnych odczuć¹⁵. Ponadto opublikowanie informacji i nagłośnienie zdarzenia może doprowadzić do rozpoznania i ujawnienia ofiary. W takiej sytuacji ofiara narażona jest na hejt, czyli „obraźliwy lub agresywny komentarz zamieszczony w Internecie”¹⁶.

Jedną z głównych cech wiktyimizacji wtórnej jest proces większego odczuwania jej skutków przez ofiary. Związane jest to ściśle z czynnikami psychologicznymi (alienacją społeczną, poczuciem zagrożenia, presją ze strony osób najbliższego otoczenia, organów wymiaru sprawiedliwości, mediów, organów porządkowych)¹⁷.

W sytuacji braku uzyskania przez ofiarę odpowiedniej pomocy bądź wsparcia nabiera ona przekonania, że jest bezradna i skazana na byt ofiary. Ofiara przestępstwa niejako z góry zakłada, że sytuacja, w której się znalazła, jest patowa i że nie może poprawić swojego losu. Dalszą konsekwencją tego zjawiska jest brak wiary w siebie, samokrytycyzm oraz utwierdzanie się w przekonaniu co do własnej winy.

Wiktyimizacja wtórna nadal stanowi zjawisko, które nie jest w pełni doceniane – dotyczy to również Polski. W ostatnich latach pojawiają się inicjatywy i koncepcje mające na celu skuteczne zwalczanie i ograniczanie zjawiska wiktyimizacji wtórnej. Jest ona zjawiskiem niebezpiecznym, gdyż może wpływać stresująco na ofiarę i może pogłębiać traumę, a w związku z tym może utrudniać uzyskanie niezbędnej pomocy oraz odzyskanie poczucia bezpieczeństwa.

POKRZYWDZONY W CENTRUM PRAWA KARNEGO

Pokrzywdzony, a nie sprawca, znajduje się w centrum prawa karnego, a co za tym idzie, również kryminologii, kryminalistyki, socjologii czy właśnie wiktyimologii. Nie jest ważne, czy użyjemy tu prawniczego określenia „pokrzywdzony”, zaczerpniętego z wiktyimologii i Polskiej Karty Praw Ofiary określenia „ofiara przestępstwa” czy w końcu sformułowania zapożyczonego z postępowania cywilnego „poszkodowany”. Zawsze będziemy mieli na myśli osobę, która związana jest ze sprawcą przestępstwa; osobę, która odniosła krzywdę w wyniku określonego zachowania się sprawcy.

W trakcie procesu karnego, podczas zbierania i zabezpieczania materiału dowodowego, może nieraz dochodzić do konfliktu

ZAPOBIEGANIE WΤÓRNEJ WIKTYMIZACJI

pomiędzy dwiema wartościami: z jednej strony mamy sprawcę i dążymy do jego ukarania (co jest oczywiste), z drugiej natomiast strony stoi pokrzywdzony czy świadek. Niestety, aktualne rozwiązania prawne przewidują prymat dążenia do ukarania sprawcy kosztem pokrzywdzonego i jego praw. Nieraz wręcz wbrew interesom pokrzywdzonego lub świadka. Nie sposób w inny sposób zabezpieczyć interesów pokrzywdzonego, jak tylko na drodze sformalizowanych przepisów postępowania karnego. W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego w art. 2 czytamy m.in.: „Przepisy niniejszego kodeksu mają na celu takie ukształtowanie postępowania karnego, aby (...) zostały uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności (...)”¹⁸.

STATUS POKRZYWDZONEGO W POSTĘPOWANIU KARNYM

Zgodnie z art. 49 kpk: „Pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo”¹⁹. W postępowaniu przygotowawczym pokrzywdzony, obok podejrzanego, występuje jako strona²⁰. O wręcz odmiennej sytuacji będziemy mówili w postępowaniu sądowym. Wówczas, jeżeli pokrzywdzony zamierza uzyskać status strony, musi wykazać się pewną aktywnością procesową. Oznacza to, że w takim wypadku m.in. może złożyć oświadczenie o chęci działania jako oskarżyciel posiłkowy²¹, złożyć subsydiarny akt oskarżenia²², złożyć prywatny akt oskarżenia²³ lub wnieść ustną lub pisemną skargę na Policji²⁴.

PRZESŁUCHANIE POKRZYWDZONEGO NA ZASADACH OGÓLNYCH

W głównej mierze pokrzywdzony, na równi z oskarżonym, posiada wiedzę o przestępstwie, w którym występuje jako strona. Równie często na jego ciele występują ślady świadczące o przestępczym zachowaniu sprawcy. W związku z tym pokrzywdzony jest osobowym źródłem dowodowym, zaś środkami będą protokoły, czy to przesłuchania świadka, czy oględzin, np. oględzin ciała pokrzywdzonego. To właśnie pokrzywdzony będzie źródłem informacji o przestępstwie. Osobowymi źródłami dowodowymi są bowiem „ludzie, którzy mogą dostarczyć środka dowodowego w postaci oświadczeń, zeznań lub wyjaśnień, relewantnych dowodowo jako określona treść intelektualna”²⁵. Możemy zatem pokrzywdzonego traktować jako uczestnika postępowania, gdy jest osobą wezwaną przez organ procesowy w celu dostarczenia i przedstawienia środka dowodowego. Osobie będącej pokrzywdzonym w postępowaniu karnym przysługują pewne prawa.

Do głównych praw pokrzywdzonego można zaliczyć:

- prawo do pomocy prawnej,
- prawo do korzystania z pomocy tłumacza,
- dostęp do akt postępowania,
- możliwość skorzystania z mediacji,
- żądanie naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę,
- prawo do informacji,

- prawo do złożenia wniosku o kompensatę,
- prawo do anonimizacji jego danych osobowych (danych dotyczących miejsca zamieszkania i miejsca pracy, a także numeru telefonu, telefaksu i adresu poczty elektronicznej),
- prawo do ochrony Policji czy bezpłatnej pomocy medycznej.

Wszystkie wymienione prawa pokrzywdzonego znajdują się w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 września 2020 r. w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, które weszło w życie z dniem 5 października 2020 r.²⁶ Sytuacja pokrzywdzonych oraz świadków w postępowaniu karnym uległa zmianie dzięki wprowadzeniu w życie od dnia 8 kwietnia 2014 r. ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka²⁷. Przepisy te określają zasady stosowania środków ochrony oraz pomocy dla pokrzywdzonych i świadków oraz osób dla nich najbliższych. Uprawnienia zawarte w ustawie odnoszą się do sytuacji, kiedy w związku z toczącym się procesem karnym istnieje realne zagrożenie dla życia i zdrowia osób pokrzywdzonych, świadków oraz osób dla nich najbliższych. Zgodnie z regulacją art. 115 § 1 kk osobą najbliższą jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu²⁸.

Warunkiem koniecznym do objęcia osób pomocą i ochroną jest wystąpienie realnego i rzeczywistego stanu zagrożenia dla życia i zdrowia osób wymienionych w ustawie. Przy ocenie stopnia zagrożenia brane są pod uwagę m.in. następujące czynniki:

- związek osób ze sprawą,
- rodzaj, sposób oraz okoliczności popełnienia czynu,
- motywacja działania sprawcy,
- warunki osobiste osób pokrzywdzonych.

Wspomniana ustawa stanowi kompleksowy akt prawny, który reguluje i ujednocnia kwestię ochrony pokrzywdzonego oraz świadka w procesie karnym, w stosunku do których występuje realne, a nie subiektywne zagrożenie dla ich życia lub zdrowia, wynikające ze złożonego zawiadomienia o przestępstwie, składanych zeznań lub samego udziału w postępowaniu karnym.

Zgodnie z art. 3 przedmiotowej ustawy, do środków ochrony i pomocy należą:

- ochrona na czas czynności procesowej,
- ochrona osobista,
- pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu.

Na podstawie omawianej ustawy środków ochrony i pomocy udziela komendant wojewódzki (Stołeczny) Policji, właściwy miejscowo zgodnie z miejscem pobytu pokrzywdzonego, świadka lub osób im najbliższych.

OCHRONA NA CZAS CZYNNOŚCI PROCESOWYCH

Zgodnie z art. 4 ustawy ochrona na czas czynności procesowej może zostać udzielona w przypadku zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby chronionej. Taki rodzaj ochrony może polegać m.in. na obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby ochranianej podczas trwania czynności

procesowej, w której bierze ona udział, jak również w drodze „do” i „z” miejsca wykonywania tej czynności. Stała lub czasowa asysta funkcjonariuszy Policji podczas czynności procesowej związana jest z realnym zagrożeniem dla życia lub zdrowia osób ochraniających, tj. pokrzywdzonych, świadków oraz osób dla nich najbliższych. Ten sposób ochrony ma charakter najmniej dotkliwy dla wspomnianych osób i dający poczucie bezpieczeństwa.

OCHRONA OSOBISTA

Środek polegający na udzieleniu przez Policję ochrony osobistej pokrzywdzonemu, świadkowi lub osobom dla nich najbliższym może zostać udzielony tylko wtedy, gdy istnieje wysoki stopień zagrożenia dla życia lub zdrowia wyżej wymienionych osób w związku z prowadzonym postępowaniem karnym lub skarbowym, jeżeli zachodzi konieczność długotrwałej ochrony w sprawach, których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego oraz w sprawach o przestępstwo określone w art. 197 § 1 i 2 oraz art. 207 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, a w szczególności uzasadnionych przypadkach – także w innych sprawach²⁹.

Ustawodawca wymienia sposoby udzielania pomocy, która może polegać m.in. na stałej lub czasowej obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby ochraniającej. Mowa jest także o czasowej obserwacji osoby chronionej oraz otoczenia, w którym ona przebywa. Ponadto ochrona będzie polegała na wskazaniu osobie chronionej bezpiecznych miejsc przebywania oraz czasu i sposobów bezpiecznego przemieszczania się. Ostatnim środkiem ochrony osobistej jest określenie zakresu, warunków i sposobów kontaktowania się osoby ochraniającej z innymi osobami. Jeżeli chodzi o ten warunek, to warto w tym miejscu podkreślić, że Kodeks postępowania karnego przewiduje sposób pomocy, który polega m.in. na możliwości orzeczenia wobec oskarżonego zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego. Trzeba mocno zaakcentować tę możliwość, gdyż może ona przynieść lepszy rezultat, ponieważ eliminuje powstałe zagrożenie u źródła, czyli oskarżonego. Środek polegający na ochronie osobistej jest z całą pewnością dalej idący niż udzielenie pomocy i ochrony na czas czynności procesowej.

POMOC W ZAKRESIE ZMIANY MIEJSCA POBYTU

Ten poziom ochrony świadka, pokrzywdzonego i osób dla nich najbliższych można zastosować jedynie wówczas, gdy istnieje wysoki poziom zagrożenia dla życia i zdrowia wskazanych osób oraz gdy inne środki ochrony okazały się niewystarczające. Polega to na czynnościach organizacyjnych mających na celu umożliwienie osobie ochraniającej pobytu w innym miejscu niż dotychczasowe. Może to polegać na udostępnieniu lokalu tymczasowego, zapewnieniu podstawowych potrzeb życiowych, pomocy w wynajęciu mieszkania, pomocy w przeprowadzce lub zagospodarowaniu czy też załatwieniu innych spraw związanych ze zmianą miejsca zamieszkania. Ten środek może również wiązać się z udzieleniem pomocy finansowej.

PRZESŁANKI UCHYLENIA OCHRONY DLA POKRZYWDZONEGO I ŚWIADKA

Zgodnie z art. 17 przedmiotowej ustawy komendant Policji, który wydał zarządzenie w przedmiocie środków ochrony i pomocy, uchyla te środki, jeżeli:

- ustały przesłanki, które uzasadniały ich udzielenie,
- osoba chroniona bezpodstawnie uchyliła się od złożenia zeznań w toku postępowania, w związku z którym udzielono jej środka ochrony i pomocy,
- osoba chroniona pomimo wezwania nie złożyła pisemnego zobowiązania dotyczącego przestrzegania zasad i zaleceń w zakresie udzielonej pomocy i ochrony,
- osoba chroniona złożyła wniosek o ich uchylenie³⁰.

Ponadto właściwy komendant Policji może uchylić środki ochrony również wtedy, gdy wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów osobie chronionej w zakresie składania przez nią fałszywych zeznań w toku postępowania, w związku z którym udzielono jej pomocy. Można również uchylić te środki, jeżeli osoba chroniona nie stosuje się do zasad lub zaleceń odnoszących się do stosowania środków pomocy i ochrony.

Kolejną przesłanką jest wprowadzenie w błąd przez osobę chronioną lub zatajenie informacji, w związku z którymi podjęto decyzję o udzieleniu pomocy.

Ostatnia przesłanka zachodzi wówczas, gdy osoba ochraniająca korzysta ze środków w sposób niezgodny z ich przeznaczeniem.

EUROPEJSKI NAKAZ OCHRONY

Realizując postanowienia Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie europejskiego nakazu ochrony, przedmiotowa ustawa wprowadza do Kodeksu postępowania karnego instytucję tzw. europejskiego nakazu ochrony. Jest to decyzja o zastosowaniu środka ochrony, którą wydał organ sądowy lub organ równoważny w państwie członkowskim Unii Europejskiej. Na podstawie tej decyzji organ sądowy lub inny organ równoważny w innym państwie będącym członkiem Unii Europejskiej stosuje środki pomocy i ochrony zgodnie z prawem krajowym, w celu dalszej pomocy osobie podlegającej ochronie. Europejski nakaz ochrony ma zagwarantować tej osobie objęcie jej ochroną w nowym miejscu zamieszkania na terenie dowolnego kraju Unii Europejskiej. Ma być zagwarantowana taka ochrona, jaka była w poprzednim państwie. Celem dalszego udzielania pomocy jest ochrona przed zagrożeniem życia, wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Jak czytamy w Kodeksie postępowania karnego: „W razie orzeczenia lub wykonywania przez polski sąd lub prokuratora środka zapobiegawczego, środka karnego lub obowiązku związanego z poddaniem sprawcy próbie, polegającego na powstrzymaniu się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach lub kontaktowania się z określonymi osobami, lub zbliżania się do określonych osób, oraz gdy jest to niezbędne dla ochrony praw pokrzywdzonego, sąd lub prokurator może, na wniosek pokrzywdzonego, wystąpić o wykonanie tego środka lub obowiązku do właściwego sądu lub innego organu państwa członkowskie-

Przykładowy wzór wniosku o przyznanie środków ochrony i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka.

Warszawa, dnia 13.04.2023 r.

Komendant Stołeczny Policji
za pośrednictwem
Komendanta Rejonowego Policji Warszawa I

Pokrzywdzona: Iwona Kowalska
ul. Woronicza 49, 00-950 Warszawa
reprezentowana przez
radcę prawnego Jerzego Wiśniewskiego
ul. Zagłoby 14/43, 05-820 Warszawa

**Wniosek o udzielenie środków ochrony i pomocy
przewidzianych w ustawie o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka**

W imieniu mojej Mocodawczynie Iwony Kowalskiej, pełnomocnictwo w załączeniu, na podstawie art. 12 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, wnoszę o udzielenie ochrony osobistej, o której mowa w art. 5 ust. 2 pkt 3 w zw. z art. 5 ust. 1 ww. ustawy, mojej Mocodawczynie, a także członkowi jej rodziny, który z nią zamieszkuje (syn – Jakub Kowalski), w postaci czasowej obserwacji tych osób oraz obserwacji otoczenia, w którym przebywają (domu przy ul. Woronicza 49 w Warszawie), przez funkcjonariuszy Policji z uwagi na wystąpienie szczególnie uzasadnionego przypadku, tj. z uwagi na fakt, że sprawa dotyczy przestępstw z nienawiści motywowanych uprzedzeniami (ze względu na tożsamość płciową mojej Mocodawczynie), a agresywność tych przestępstw stopniowo wzrasta.

Uzasadnienie

Moja Mocodawczynie jest osobą transpłciową. Oznacza to, że doszło u niej do wystąpienia rozbieżności pomiędzy prawnym oznaczeniem płci, przypisanym jej przy urodzeniu (jej dokumenty tożsamości wskazują na płeć męską), a jej tożsamością płciową (w sposób trwały moja Mocodawczynie czuje, że jest kobietą i w taki sposób chce być odbierana przez otoczenie). Z uwagi na wystąpienie tej okoliczności w 2022 r. pani Kowalska przechodzi przez proces korekty płci (tj. dostosowania swojego ciała do sposobu, w jaki odczuwa swoją tożsamość płciową), której towarzyszy terapia farmakologiczna. Proces ten przebiega pod stałą opieką lekarzy psychiatrów i seksuologów, zgodnie z procedurami wykorzystywanymi przez współczesną medycynę.

Od momentu uzyskania, na początku 2022 r., przez sąsiadów mojej Mocodawczynie wiedzy na temat jej transpłciowości spotyka się ona z ciągłymi atakami ze strony 4-osobowej grupy nieznanych jej mężczyzn, którzy zamieszkują na osiedlu „Na skarpie”, sąsiadującym z osiedlem mojej Mocodawczynie. Początkowo ataki te polegały na publicznym kierowaniu pod jej adresem różnych obelg („ty pedale”, „ty cioto”). Stopniowo zaczęły się one jednak przeradzać w groźby podpalenia jej domu, jeżeli się z niego nie wyprowadzi. O każdym z tych ataków moja Mocodawczynie zawiadamiała Komendę Rejonową Policji Warszawa I. W dniu 22.02.2023 r. doszło do kolejnej eskalacji ataków ze strony sprawców, którzy dokonali próby podpalenia domu pani Kowalskiej, w czasie gdy w nim przebywała wraz z synem. Na skutek tego zdarzenia doszło do uszkodzenia drzwi wejściowych. Świadcami opisywanych zdarzeń była moja Mocodawczynie, jej syn Jakub Kowalski oraz sąsiad Wiktor Kaniecki, zamieszkujący na posesji sąsiadującej (ul. Woronicza 47, Warszawa).

W celu potwierdzenia ostatniego z opisanych powyżej zdarzeń, w załączeniu do niniejszego wniosku przesyłam cztery fotografie dokumentujące zniszczenia domu po próbie jego podpalenia.

Wszystkie opisane powyżej zdarzenia doprowadziły do wzbudzenia u mojej Mocodawczynie i jej syna poczucia poważnego zagrożenia, które utrudnia im normalne funkcjonowanie. Z uwagi na powtarzający się charakter działania te pogłębiają ich brak poczucia bezpieczeństwa.

Z uwagi na dotychczasowe zdarzenia pani Kowalska obawia się dalszych ataków ze strony sprawców, które mogłyby doprowadzić do pozbawienia jej lub jej syna życia lub do utraty zdrowia. W szczególności dotyczy to obaw o ponowne próby podpalenia domu. Nie bez znaczenia pozostaje również okoliczność, że działania sprawców motywowane są wyłącznie niechęcią wobec pani Kowalskiej jako osoby transpłciowej.

W mojej ocenie okoliczności działania sprawców przemawiają za przyjęciem, że w niniejszej sprawie wystąpił szczególnie uzasadniony przypadek udzielenia ochrony w ramach ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka.

Jerzy Wiśniewski

.....
(własnoręczny podpis pełnomocnika)

Załączniki:

- 1) pełnomocnictwo,
- 2) dokumentacja fotograficzna.

go Unii Europejskiej, zwanego w niniejszym rozdziale „państwem wykonania nakazu”, w którym pokrzywdzony przebywa lub oświadczy, że zamierza tam przebywać, wydając europejski nakaz ochrony³¹.

SIEĆ POMOCY OSOBOM POKRZYWDZONYM PRZESTĘPSTWEM

Omawiając sposoby pomocy pokrzywdzonym, świadkom oraz ich najbliższym, warto podkreślić, że w ramach Sieci Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Przepięstwem na terenie całego kraju funkcjonuje 305 miejsc, które świadczą taką pomoc. Informacje można uzyskać w Departamencie Funduszu Sprawiedliwości w Ministerstwie Sprawiedliwości lub poprzez infolinię Pomocy Pokrzywdzonym +48 222 309 900. Pomoc oferowana przez Ośrodki Pomocy Osobom Pokrzywdzonym polega na systemie wsparcia, który skupia się na udzielaniu kompleksowej pomocy dla osób pokrzywdzonych przestępstwem, świadków przestępstwa oraz osób im najbliższych. Oferowana pomoc jest bezpłatna i dostępna dla każdego.

W miarę potrzeb świadczona jest pomoc:

- psychologiczna,
- prawna,
- finansowa,
- materialna.

- ¹ E. Bienkowska, *Wiktyologia. Koncepcje. Kierunki badań. Perspektywy*, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 9–15.
- ² E. Bienkowska, *Wiktylizacja wtórna – geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, w: *Wiktylizacja wtórna. Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, red. L. Mazowiecka, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 53.
- ³ E. Bienkowska, *Wiktyologia. Koncepcje. Kierunki badań. Perspektywy*, s. 15–16.
- ⁴ E. Bienkowska, *Wiktyologia*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018, s. 30–31.
- ⁵ M. Kuć, *Wiktyologia*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 15.
- ⁶ *Słownik języka polskiego PWN*, www.sjp.pwn.pl/slovníki/wiktylizacja.html [dostęp: 28.03.2023 r.].
- ⁷ E. Bienkowska, *Zjawisko wiktylizacji wtórnej: pojęcie, przyczyny, przeciwdziałanie (na przykładzie niektórych polskich regulacji karnych)*, Archiwum Kryminologii, t. XXIX–XXX, 2007–2008, https://al.inp.pan.pl/index.php/ak/article/view/236/bienkowska_zjawisko_wiktylizacji_K2007-2008E.pdf, s. 66–67 [dostęp: 3.04.2023 r.].
- ⁸ Tamże.
- ⁹ E. Bienkowska, *Wiktyologia*, s. 69.
- ¹⁰ E. Bienkowska, *Zjawisko wiktylizacji wtórnej: pojęcie, przyczyny, przeciwdziałanie (na przykładzie niektórych polskich regulacji karnych)*, s. 67.
- ¹¹ E. Bienkowska, *Wiktyologia*, s. 73–75.
- ¹² Tamże.
- ¹³ P. Antoniák, *Wtórna wiktylizacja-perspektywa psychologiczna*, w: *Wiktylizacja wtórna. Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, red. L. Mazowiecka, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 46–47.
- ¹⁴ E. Bienkowska, *Wiktylizacja wtórna – geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, s. 58.
- ¹⁵ E. Bienkowska, *Wiktyologia*, s. 74.
- ¹⁶ *Słownik języka polskiego PWN*, www.sjp.pwn.pl/slovníki/hejt.html [dostęp: 6.04.2023 r.].
- ¹⁷ M. Bobrowicz, *Wiktylizacja wtórna*, w: *Wiktylizacja wtórna. Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, red. L. Mazowiecka, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 53.

¹⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2022 r. poz. 1375, z późn. zm.), art. 2 § 1 ust. 3.

¹⁹ Tamże, art. 49.

²⁰ Tamże, art. 299.

²¹ Tamże, art. 54 § 1.

²² Tamże, art. 55 § 1.

²³ Tamże, art. 59.

²⁴ Tamże, art. 488 § 1.

²⁵ *Proces karny*, red. J. Skorupka, Warszawa 2018, s. 436–437.

²⁶ Dz. U. z 2020 r. poz. 1619.

²⁷ Dz. U. z 2015 r. poz. 21.

²⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2022 r. poz. 1138, z późn. zm.), art. 115 § 1.

²⁹ Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, art. 5.

³⁰ Tamże, art. 17.

³¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, art. 611w § 1.

Bibliografia:

- Bienkowska E., *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 10.
- Bienkowska E., *Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji przepisów prawa karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 3.
- Czarnecki P., *Pokrzywdzony jako źródło dowodowe w postępowaniu karnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza” 2019, z. 105.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie europejskiego nakazu ochrony (Dz. U. L 338 z 21.12.2011 r.).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję Rady 2001/220/WSiSW (Dz. U. L 315 z 14.11.2012).
- Hołyst B., *Wiktyologia*, Warszawa 2015.
- Niemczuk-Gorgoń A., *Świadek w postępowaniu przygotowawczym*, Szkoła Policji w Pile, Piła 2021.
- Polska Karta Praw Ofiary, https://pl.wikipedia.org/wiki/Polska_Karta_Praw_Ofiary.
- Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. z 2015 r. poz. 21).
- Wiktorzak K., *System ochrony świadka w polskim procesie karnym*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem dra hab. Andrzeja Sakowicza, prof. UwB, Białystok 2018.

Summary

Rights of victims in the context of preventing secondary victimization

The above article concerns the issue of crime victims in the context of secondary victimization. At first, a brief historical outline of victimology was presented. Then, the authors explained the concept of victimology as the study of crime victims and the term of victimization in the sense of an act that causes harm to someone. Attention was also paid to the rights and status in criminal proceedings of the victim, who is at the centre of the criminal trial.

The authors decided to take a closer look at the Act of November 28, 2014 on protection and assistance to the victim and witness as well as the protection measures provided therein: protection for the duration of procedural actions, personal protection and assistance in changing the place of stay. They also presented an exemplary template of the application for protection and assistance measures for the victim and witness.

In the last part of the article, the European protection order was discussed.

Thumaczenie: Katarzyna Olbryś